

Keskkonnahariduse metoodiline materjal Programm „Gauja Rahvuspargi märgalad“

Teema

Märgalade taimede kasutamine käsitöös – inimese ja keskkonna koosmõju.

Alateema

Märgalade väärtuste kasutamine käsitöökultuuris Gauja Rahvuspargis, kultuurajaloolisel territooriumil – Brieži toolimeistrite majapidamised Vaidava toolimeistrite talus (Lejasbregži).

Sihtgrupp (õpilaste arv, vanus, klass)

10 -15 osavõtjat, erinevas vanuses lastega pered, 5.-9.klass.

Optimaalne aeg ekskursiooni alguseks: hiliskevad/suvi/sügise algus.

Tegevuse kestus

1-5 tunnine päevaekskursioon.

Seos õppekavaga

Loodusõpetus põhikoolis, botaanika.

Kontaktisik

Indra Čekstere, etnogrāf, keskkonnagiid,
kamenite12@inbox.lv

Vajaminev varustus

Noad, käärid, nõõrid, kirjutusalused, töölehed, kirjutustarbed (harilik pliiats, värvilised pliiatsid, pastapliiats), binokkel, suurendusklaasid, kõva kartongpaber, paber (A4), liim. Samuti paat ja päästevestid.

Vajalikud oskused ja teadmised

Eelnevad teadmised taimede kohta, ujumisoskus.

Ettevalmistus enne tegevusi

Eelnevad teadmised järvetaimede ja jõeharude taimede kohta, toolide valmistamise kohta, oskus kasutada lõikenuga, binoklit, suurendusklaasi.

Võtmesõnad

Hoiuala, kultuuriajalooline ala, muuseum, järv, jõeharu, kõrkjad, toolide valmistamine, biotoop, liikide kaitse.

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoi ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Tegevuste kirjeldus

- ▶ Tutvumismäng, mille käigus tuleb peasjalikult orienteeruda nägemisele ja kuulmisele (näiteks, pehme pall, mille viskamisel tuleb nimetada märgala taim või kala või mille edasiandmisel tuleb nimetada veega seotud taimi ja loomi). Variant – taluhooned ja neis olevad elusad ja elutud asjad.
- ▶ Mängu arutamine – mis oli uut, kas on kerge jätta meelde märgalasi iseloomustavat, kas talumajapidamisega seotud on tuttav.
- ▶ Ohutusinstruktsioon.
- ▶ Osalejad saavad binokli ja suurendusklaasi ning vastava informatsiooni selle kasutamise kohta õpiretke ajal.
- ▶ Läheme jõeharusse või järvele (võimalik-Vaidava järvele).
- ▶ Tutvume erinevate taimedega – pilliroog, kõrkjas, vesikupp jne. Pajatus kõrkjate ja nende leviku kohta, struktuur, kasutades visuaalset informatsiooni. Võidakse kasutada pilte ja lamineeritud taimi.
- ▶ Kõik saavad noad, selgitus, kuidas neid õigesti kasutada, pannakse jalga kummikud.
- ▶ Kõrkjad lõigatakse või rebitakse välja, seotakse kimpudesse.
- ▶ Saabumine toolimeistrite talusse.
- ▶ Tutvumine taluga ja toolimeistrite muuseumiga. Soovikivi panek tuulekella juurde.
- ▶ Lähiümbruse toolimeistrite talude kaart (kohapeal). Vanade toolide pildid erinevates maailma riikides. Osalejad jaotatakse gruppidesse ning vastavad toolimeistri ametit ja tööriistu käsitlevale lühiviktoriini küsimustele. Joonistusülesanne – märgalataimede kasutamine.
- ▶ Töö – punutise valmistamine (nööri) või kõrkjatükikesi liimides, nooremad osalejad värvivad joonistuse ära.
- ▶ Kõrkjate ühendamise ja keerdude valmistamise demonstratsioon.
- ▶ Pajatus toolimeistritest – ning selle lõpetamine, kasutades pakutud sõnu. Kui aeg lubab – pärimused lähimate märgalade kohta - Gauja, jõed, järved. Teejoomine toolimeistri talus ühes kaasavõetud võileibade-saiakestega.
- ▶ Turumäng:

1.variant. Osalejad valivad turule sõitja, kes jääb seisma seljaga ülejäänute poole. Mängujuht annab igaühele konkreetse kauba või asja nime –tool, heinakott, kaer, pott, kruus, klinker, kompvek, latt, santiim jne. Turule sõitja valib, mida kaasa võtta. See läheb tasakesi turule sõitja juurde ja piuksatab, kui arvati ära, siis vahetatakse kohad ja kõik algab otsast peale.

2.variant. Mängujuhil on linane kotike „turult“ toodud pudipadiga. Ta valib, ilma teistele näitamata, näiteks pliatsi ja ütleb – see on valmistatud puust, ka teil kõigil on see tavaliselt olemas, seda kasutades on kerge jätta meelde turul tehtud oste – mis see on? See, kes ära arvab, saab pliatsi auhinnaks. Kotikeses võivad olla santiim, nõop, joonistusega kivike, pätkel, õun, kompvek, šokolaadike, närimiskumm jmt pudipadi.

- ▶ Tegevuse lõpus saavad kõik osalejad Gauja Rahvusparki ja toolimeistri talu bukletid, kleebised, samuti muud saadavalolevad näitematerjalid. Võib olla ka meene toolimeistri talult.

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Vajaminevad töölehed

- A. Julla joonistus tööriistade kohta – kõikidele osalejatele;
- „Pajatus toolimeistrist” – igale osalejale või üks kahe kohta;
- „Väike viktoriin” – juht ja muuseumitöötajad, noored vastavad suuliselt esitatud küsimusele;
- „Proovi Sina ka!” – igaüks võib saada näidisenäidise mustvalged koopiad või mõned lamineeritud värvilised variandid;
- kokkupanendav joonistus taimedega – kõik osalejad;
- „Toolimeistrid” – teabematerjal pedagoogidele, võib anda kõikidele 7.-9.klassi õpilastele.

Omandatud teadmised

Inimese ja keskkonna koosmõju. Märgalataimede kasutamine inimeste olmes, käsitöös. Unikaalne toolide valmistamine Gauja Rahvusparki kultuurajaloolisel alal – Brieži toolimeistrite talud, toolide valmistamise kodutootmise materjalid, tööriistad, töövõtted ne.

Omandatud oskused

Oskus kasutada suurendusklaasi. Oskus ära tunda käsitöök sobivaid märgalataimi, kõrkjate kogumise oskus, nõoriga tehtava punutise valmistamise oskus.

Teabeallikate nimekiri

Gauja Rahvusparki administratsiooni poolt koostatud näite- ja teabematerjalid, käsitöövõtte (etnograafide) poolt koostatud näite- ja teabematerjalid.

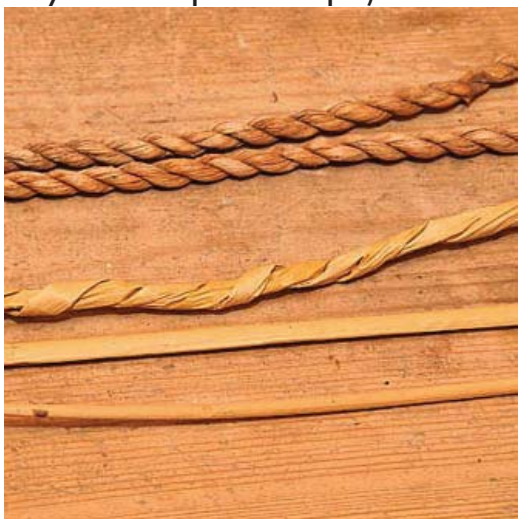
Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoi ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

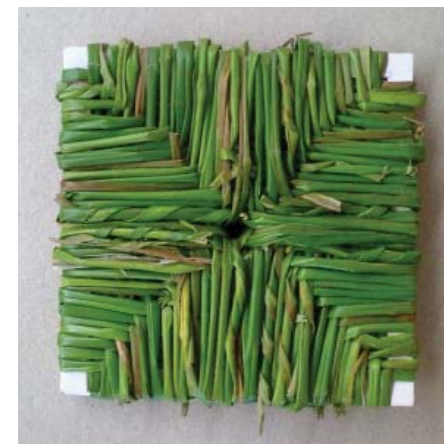
Järvekõrkjas - jätkud või kõrred.
(it's difficult to understand, maybe
only name – järvekõrkjas)

Toolu punutise valmistamiseks
põimitakse kõrkjad kokku.

Äsja väljakistud kõrkjad.

Proovi Sina ka!

Disainerite valmistatud tool.

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoi ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

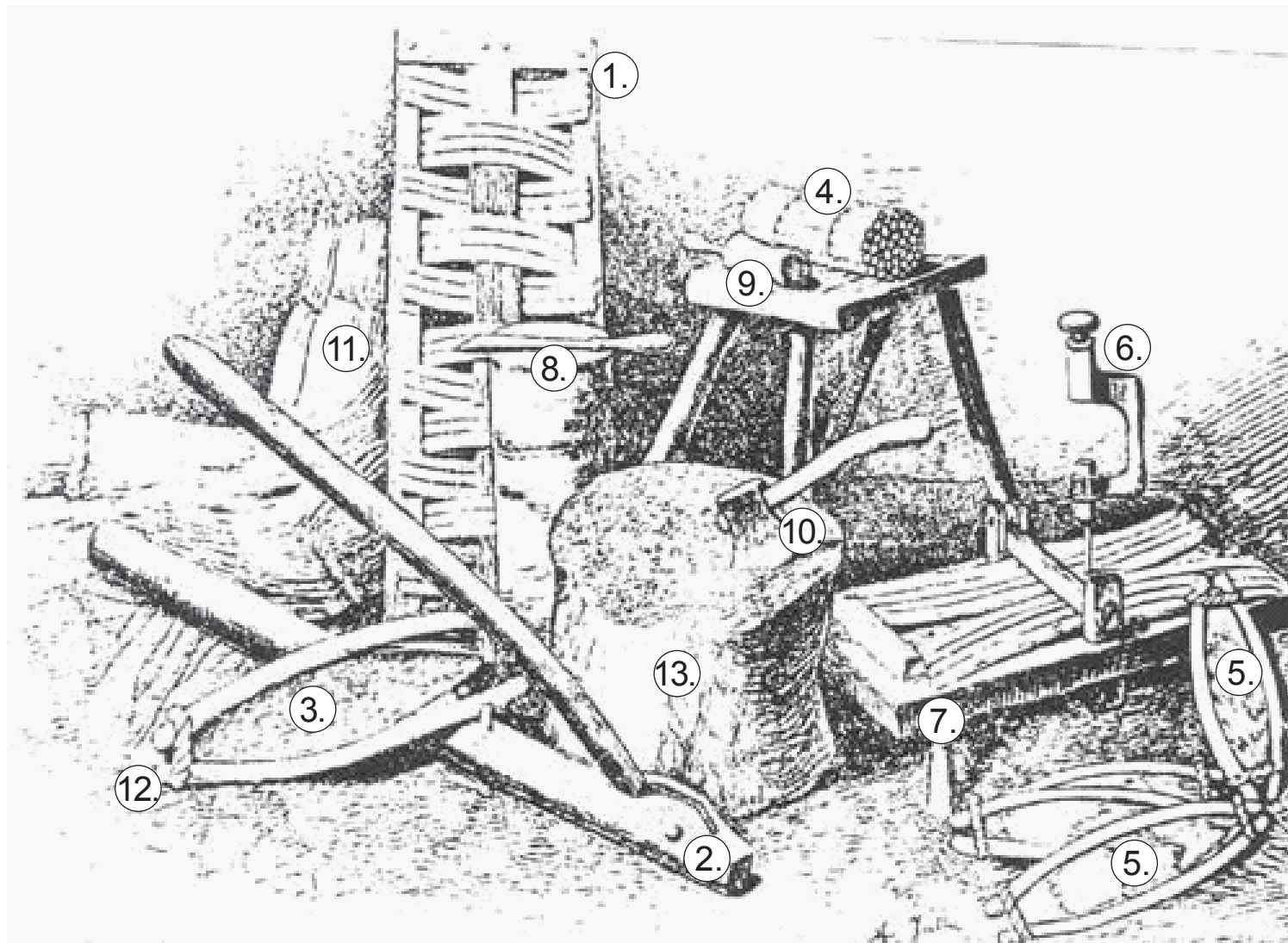

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Kirjuta tööriistade ja materjalide nimetused!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____
11. _____
12. _____
13. _____

Kunstnik Augusts Julla joonistatud toolimeistri tööriistad. 1905.a.

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasi! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Allpool toodud joonistusel kujutatud taimi kasutatakse mitmesuguste inimestele kasulike asjade valmistamiseks.

1. Uuri, kuidas kasutatakse pilliroogu.
2. Vaata, milleks kasutatakse muid taimi, vastused on ära toodud kõrvaloleval joonistusel.
3. Kirjuta iga taime kõrvale, kuidas seda kasutatakse.

pilliroog .....

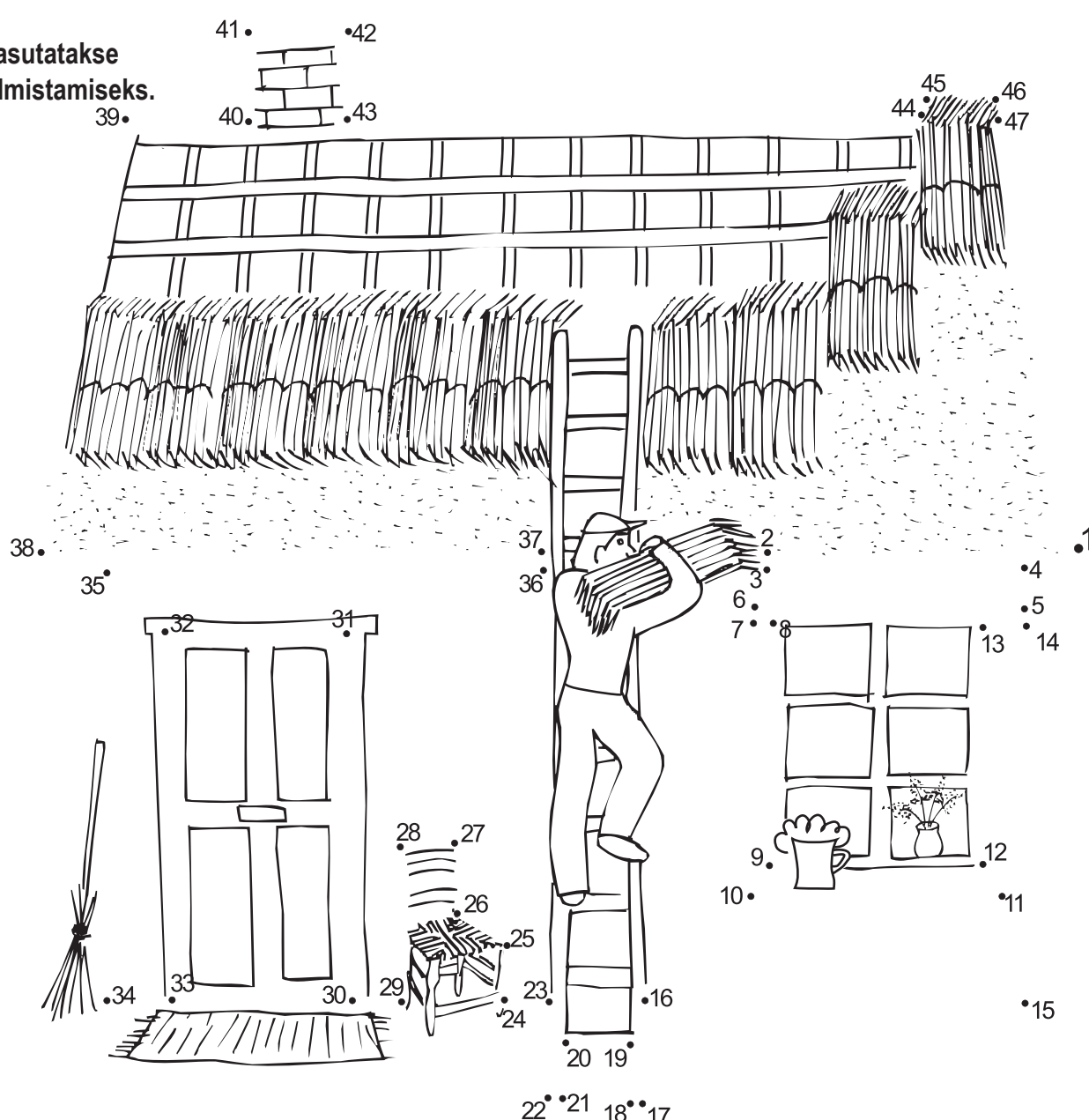
laialehine hundinui .....

järvekõrkjasl .....

must lepp .....

keskmise värihein .....

harilik humal .....

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Atbalstajusi
Eiropas
Savienība

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

European Union

1 • 44

•41

•40

37

•36

•33

32

•29

28

•25

•24

•43

•42

39

•38

•35

•34

31

•30

•27

26

23

22

•21

•4

6

•7

5

•8

•9

10

•13

14

•20

•19

•18

11

•12

•15

2 • 3

16 • 17

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalaid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Toolimeistrid

Üheks väga omapäraseks Gauja Rahvuspargi kultuuriväärtuseks on Valmiera rajooni Vaidava vallas olevad Brieži toolimeistrite talud, kus XVIII sajandi lõpust kuni XX sajandi 40. ndate aastateni valmistati toole, tehes aasta jooksul ca 12000 kasepuust tooli, millel kasutati kõrkjapunutistest tooliistmeid. Kõrkjaid koguti juuni lõpus Gauja jõeharudest, järvedest ja tiikidest. Punutiseks kasutati järvedes kasvavaid kõrkjaid, mida kutsuti ka jätkudeks, kõrtteks. Viimasel tegevusperioodil enne Teist maailmasõda kasutati ka tööstuslikult valmistatud spooni (vineeri), isegi dekoratiivsete joonistuste ja lillede motiividega. Nimetatud toolimeistrite tegevusel oli lokaalne tähendus, nad praktiseerid ainult väga väikeses piirkonnas. Toole valmistati kõige lihtsamate majapidamises tarvitataivate tööriistadega – peitli, liimeistri, puuhaamri, vântpuuri, järive jmt. ning toolide kokkupanemiseks ette nähtud riista abil. Puudetailide väljatremimiseks kasutati lihtsat tööpinki – selleks oli treipink. Toolide valmistamisest võttis osa kogu pere – mehed treisid, lapsed puhastasid eelnevalt kogutud ja kuivatatud kõrkjaid mustusest ja suurematest juurteosadest, naised punusid tooliistmeid. Pärast veeti toolid hobustega Vidzeme, Eestimaa jm. turgudele. Eestlased kutsusid neid toole läti toolideks. Toolimeistrite seas oli kõige kuulsam Mārtiņš Šķerbergs, kes kasutas oma ametipitsatit ning valmistas toole kirikutele, rahvamajadele, samuti välisellijatele, kes kasutasid neid toole oma suvilates.

„Lejasbregžis” elab ja töötab praegu keraamik Iriša Vainovska, kes on koostanud vana toolimeistri ametit tutvustava näituse, pajatades toolimeistrite tööst heameelega ka küllastajatele.

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Lugu toolimeistrist

Kord elas siinsamas, Brieži vallas, üks toolimeister, kelle nimi oli
.....Talle kuulusid....., kus ta üksinda elas, ja ka laut, mis oli
tema.....elupaigaks. Loomatoitu hoiti .....,kuid inimeste endi
tagavarasid.....
Iga laupäev pesi toolimeister koos oma perega.....Tal oli virk ja
..... naine, kelle nimeks oli..... ning.....last. Nendega koos
elasid ka .....ja toolimeistri naise ema, kelle nimeks oli
.....
Talvel tegi kogu pere ..... Toolimeister treis tooli detaile
.....puust. Naine punus toolistmeid .....Lapsed puhastasid
kõrkjaid, mida eelnevalt leotati .....vees, et oleks kergem
.....Kui üks .....partii oli valmis, siis veeti see .....turule.
Kui toolimeister müüs .....tooli, siis ostis ta kaasa sõitnud
pojale.....ja klinkeri. Kuid kojujäänud .....ootasid neid .....

Kirjuta, palun, tühjadesse kohtadesse sobivad sõnad ning loo omaenda lugu
toolimeistrist!

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalasid! Tule, hoia ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Miniviktoriin toolimeistri talus.

Viktoriini juht valib välja 5 erinevat eset, näiteks:

1.Nn. „ahvena või haugi” – pikliku, ellipiskujulise puiduvormi toolijalgade ja tagumise peapuu sobitamiseks.

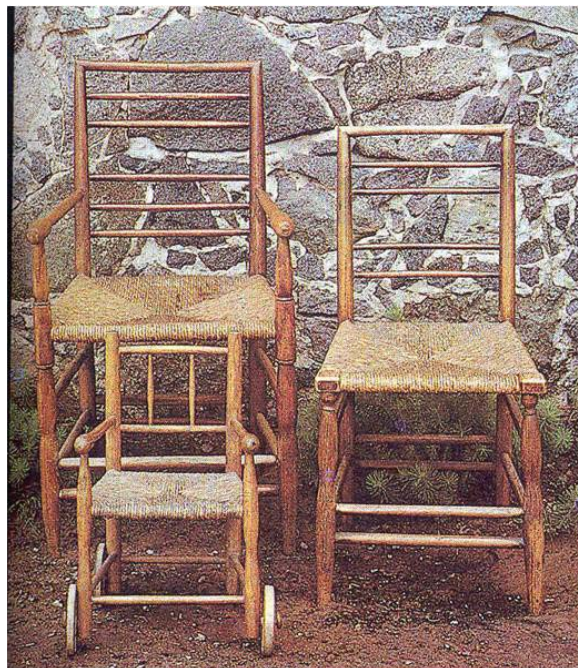
2.Liimeistri.

3. Suure peremehe või perenaise tooli.

4. Ratastega lastetooli.

5. Tavalise tooli.

Viktoriinist osavõtjatel tuleb kirjutada ja selgitada, mis otstarbeks antud esemeid kasutatakse. Küsimus toas olevate toolide kohta – kujutage endale ümber laua istuvat peret, kes kasutab suurt tooli, kes kasutab tavalist tooli, kes kõrget tooli. Igaile grupile võidakse anda erinevaid esemeid muuseumis olevatest toolimeistrite tööriistade ja olmeesemete seast. Vastused tuleb üheskoos läbi arutada, jutustades seejuures toolimeistritele vajalikest tööriistadest ja materjalidest.

Koos saame paremini kaitsta ja hoida oma märgalaid! Tule, hoi ja naudi koos meiega! Eesti - Läti koostööprojekt "Tagasi loodusesse"